

TEME

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historiju

Broj 52
Godina XXVI
Novembar, 2021.
[str. 39-50]

© Monos 2021

O derviškim halkama na širem području Tuzle – uspomene na djelovanje šejha Hadži Mehmed efendije Hafizovića

Dr. sc. Izet Hadžić

U ovom radu govori se o derviškim halkama na širem području Tuzle, sa posebnim osvrtom na oživljavanje derviških redova u ovom prostoru pred agresiju na Bosnu i Hercegovinu. U tom kontekstu, obrađuje se život i djelo šejha Hadži Mehmed efendije Hafizovića, za kojeg se tvrdi da je imao istaknuto mjesto i ulogu među patriotima i učenim ljudima Tuzlanske regije na kraju dvadesetog stoljeća. Njegove riječi i njegove upute koje je davao ljudima oko sebe nailazile su na razumijevanje i prihvatanje su kao životni putokazi. Posebno su apostrofirane vrijednosti kojima je šejh Hadži Mehmed ef. Hafizović davao važnost, kao što su: život, vjera, odgoj, patriotizam... Ističemo i njegovu požrtvovanost u odbrani od agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, za koju je položio i svoj život.

Ključne riječi: Šejh hadži Mehmed efendija Hafizović; sufizam; te-savvuf; šejhovi; Sjeveroistočna Bosna; patriotizam; agresija na Bosnu i Hercegovinu; odbrana Bosne i Hercegovine.

OBNAVLJANJE DERVİŠKIH REDOVA NA TUZLANSKOJ REGIJI DEVEDESETIH GODINA 20. STOLJEĆA

Sultan Mehmed Fatih u Bosnu je došao sa 40 šejhova – poznati krklari iz sufijske tradicije i narodne predaje,¹ koji su ostavili

1 Najpoznatija imena šejhova koji su, prema tradiciji, došli sa Sultan Fatihom su: Ajni-dede i Šemsi dede (koji su imali turbe u Sarajevu), Ajvaz dede (turbu u Pruscu, dovište Ajvatovica), Kara dede (dovište Karići), braća Evlija i Mevlija (ukopani u turbetu na Diviču), Husejn Horosani (na Oglavku), Urjan dede (turbu na Soukbunar, Sarajevo)...

značajan uticaj na stanovništvo Bosne, razvoj kasaba, čaršija, gradskih centara sa džamijama i tekijama.² Mnoga mjesta u Bosni i Hercegovini postala su poznata po nazivima, odnosno imenima: Turbe, Šehovina, Šehluci, Tekija, Tečište, kao i po džamijama, tekijama, hanovima, hamamima, vakufima.³ Tako na primjer, Evlija Čelibija, opisuje 1660. godine Srebrenicu sa 800 prizemnih i na sprat tvrdo zidanih i lijepih kuća, 6 mahala i 6 džamija sa mihrabom, zatim spominje jednu tekiju, 3 mekteba, jedan mali han i 70 esnafskih dućana, kao i lijepo javno kupatilo – hamam. U zaseoku Tekija u Konjević Polju, nedaleko od Nove Kasabe, na putu Vlasenica – Zvornik, nalazila se zavija/musafirhana Hamza-dede Orlovića, podignuta 925./1519. godine, a nedaleko od musafirhane nalazilo se i turbe u kojemu je, prema predaji, u jednom mezaru ukopan osnivač zavije Hamza-dede, dok se za drugi mezar pretpostavlja da pripada njegovom sinu Mustafi.

Historija nam donosi podatke o različitim događajima i pokretima, koje su predvodili šejhovi⁴ Pod njihovim vođstvom bilo je puno oslobodilačkih, socijalnih, ekonomskih, graditeljskih i buntovnih poduhvata, na osnovu čega se lahko može zaključiti da je šejh,

ustvari, ličnost sa posebnim nadahnućem i pokretačkom energijom koja pozitivno utiče na čovjeka – kako na pojedinca, tako i na čitavu grupu, zajednicu, usmjeravajući ukupan napredak na nekom prostoru. Naravno da su se na ove njihove akcije uvijek javljale i sile reakcije, odnosno protivljenja onih, čiji su lični interesi, sila i moć u vršenju zla bili ugroženi. Tako je veliki broj šejhova doživljavao teror u raznim oblicima i trpio represiju od vladajućih struktura.⁵

Znajući sposobnosti šejhova i mogućnosti zikir-halki, komunističke vlasti su 1947. godine, iznuđenom odlukom Vakufskog sabora Islamske vjerske zajednice (IVZ) zabranile rad tekija. U to vrijeme u Sarajevu je djelovalo sedam, a u drugim gradovima Bosne i Hercegovine još četiri tekije. Nakon zabrane, svu imovinu tekija oduzeli su vakufski uredi i predali IVZ-u. U dobu komunizma, tarikatske aktivnosti su se odvijale tajno i po kućama, a šejhovi i njihovi derviši proživljavali su torture UDB-e, a kasnije i Službe državne bezbjednosti (SDB). Tako je među prvim na tuzlanskoj regiji, koji su doživjeli torturu u poznatom Sarajevskom procesu – suđenju Aliji Izetbegoviću i skupini muslimanskih in-

2 Prema objašnjenju šejha Fejzulaha Hadžibajrića (*"Mali riječnik sufijsko-tarikatskih izraza"*, Sarajevo 2006.), tekija je "osnovna institucija tarikata za njegovanje i širenje prosvjete, nauke i kulture, protkane pobožnošću, po metodi dotičnog tarikata".

3 Šejh Edin Urjan Kukavica u radu "Derviške institucije u Bosni i Hercegovini i Sarajevu" opisuje postojanje 38 tekija, turbeta i hanikaha. Više o tome vidi: Behar, god. XIX, br. 95, 2010., str. 6–22.

4 Za bliže objašnjenje pojma *šejh*, donosimo sljedeći citat: "Naime, 1. *šejh mora posjedovati znanje o vjeri naučeno iz knjiga, ali i iz druženja sa ulema-imuhakkikin ('ulama-imuhaqqiqin)*, te osobnim prakticiranjem; 2. *mora biti namjesnik – halifa (khalifah)* šejhu'l-kamila (*shaykh-i Kamil*) sa potpunom, ispravnom i neprekinutom silsilom (*silsilah*); 3. *mora biti ispravan i pobožan*. 4. *mora biti derviš, naime, određeno vrijeme provesti u hizmetu šejhu*. 5. *mora uživati ugled ljudi od znanja ('ulama')*; 6. *druženje s njim (suhbat, sohbet) kod derviša mora pobuditi želju za budućim svijetom (akhirat) i ljubavlju prema Gospodaru, Svemogućem i svemu što je On stvorio, a umanjivati ljubav prema ovom svijetu i njegovim primamljivostima*. 7. *on osobno i njegovi derviši moraju se pokoravati šeri'atu (shari'ah)*; 8. *ne smije imati ni trun pohlepe ni želje za ovosvjetovnim stvarima i koristima*; 9. *mora neprestalno biti u zikru i ibadetu, te* 10. *ne smije ostaviti svoga derviša bez kontrole i pomoći, nego mu u svakom trenutku biti pri ruci i od pomoći, odnoseći se prema svakome u skladu sa njihovim respektivnim mogućnostima. Samo onaj u kojemu su sjedinjene sve ove osobine jeste šejh, te su druženje s njim i hizmet njemu neprocjenjiva riznica."* (Edin Urjan Kukavica, *Šejh – prvi među jednakima*, duhovni vodič i učitelj, Behar – časopis za kulturu i društvena pitanja, god. XIX, br. 95, Zagreb 2010., 37.)

5 Žrtve takve represije bili su u osmanskom periodu znameniti šejhovi: Hamza Bali, Muhamed Užičanin, Abdulvehab Žepčak Ilhamija (o tome više u: Esad Zgodić, *Bošnjačko iskustvo politike: Osmansko doba*, Sarajevo, Euromedija, 1998.)

Šejh hadži Mehmed efendija Hafizović

telektualaca 1983. godine, bio na udaru i Šejh hadži Mehmed Hafizović.⁶

Desetak godina ranije, tačnije 1972., zahvaljujući upornosti i zalaganju šejha Fejzullaha Hadžibajrića, šejhova Hadžimejlića i drugih, ponovo je aktivirano djelovanje tekija u Bosni i Hercegovini, kao i na drugim područjima SFRJ. Zajednica islamskih derviških redova Alije u SFRJ (ZIDRA), osnovana je 1974. godine kao njihova krovna organizacija u cilju unapređenja proučavanja i prakticiranja tesavvufa (*tasawwuf*). Uspostavom te organizacije, ukinute su i stavljene van snage zabrane koje su ranije ograničavale rad i djelovanje derviških redova u Bosni i Hercegovini. Do osamdesetih godina,

sufizmu i njegovoj ulozi u bosanskoj kulturi ponovo se daje zasluženi značaj u islamskoj periodici i literaturi, dodatno se naglašava autentičnost pokreta.⁷

Ozbiljnije oživljavanje derviških redova (javna okupljanja), poslije komunističke represije i zabrane rada, javlja se, otprilike, početkom osme decenije dvadesetog stoljeća.⁸ Na ovaj zaključak nas upućuju sljedeći navodi šejha Fejzulaha Hadžibajrića: "U Hadži Sinanovoj tekiji u Sarajevu je postavljen domar 1973. godine, pa se započelo s nezvaničnim praktikovanjem kadirijaskog zikra." Tarikatski centar u Sarajevu počeo je s radom 1977. godine, a tada je donijeta i odluka o saradnji sa ZIDRA-om. "Prema popisu iz juna 1977., zikr se već obavljao u Bosni i Hercegovini na ukupno 41 mjestu: u 23 džamije, 12 mesdžida (zavija), 5 tekija i jednoj privatnoj prostoriji. Nakšibendije su još tada preovladavale sa 36 mjesta, kadirije su imale tri, a mevlevije i rifaije po jedno mjesto okupljanja."⁹

Na Tuzlanskoj regiji aktivnost na oživljavanju tesavvufa i formiranju zikir halki uočljiva je u periodu 1986.–1990. godine, a vezana je u prvom redu za aktivnosti šejh Mehmed ef. Hafizovića, šejh Ahmed Nurdina Mešića, kadije Redžepa Muminhodžića i hadži Sulejmana Suljića. Tačnije, poslije dženaze namaza Husejn ef. Đoze 1982. godine, sekretar tarikatskog centra Abdulah Fočak je obavio razgovor sa šejh Mehmedom i tom prilikom mu ponudio da službeno zastupa tarikatski centar na prostorima sjeveroistočne Bosne, sa sjedištem u Zvorniku, s tim što bi mu polazna baza bila tekija sa tur-

6 U okviru pripreme Sarajevskog procesa ispitano je, uhićeno i izloženo pretresima oko hiljadu Muslimana u Bosni i Hercegovini. Opširnije o samom procesu u knjizi dr. Rajka Danilovića, jednog od branilaca optuženih – Sarajevski proces 1983., Bosanska riječ, Tuzla 2006.

7 Husejin Abiva, "Kratak pregled sufizma na Balkanu" (sa engleskog preveo i obradio šejh Edin Urjan Kuka-vica), Behar, god. XIX, br. 93-94, 2010., str. 100.

8 Nakon odluke o zabrani rada tekija 1952. g., srušeno je još osam tekija u BiH, pa se tarikatski počeo održavati preko kućnih vjerskih okupljanja.

9 Suad Grabčanović, *Sufizam i derviši*. Feljton objavljen na web-stranici BZK "Preporod" Bijeljina (<https://preporodbn.com>), cjelovit tekst dostupan u PDF formatu na više web-adresa.

betom šejha Hasana Kaimije na Kula Gradu. Od tada se šejh Mehmed pojavljuje otvoreno na svim sijelima, mevludima i drugim skupovima sa zikrom, pa se halka polahko širila i svakim danom postajala sve veća. Mogla se vidjeti i u rodnom mjestu šejha, u Srebrenici, zatim u Bratuncu, Vlasenici, Zvorniku, Kalesiji, Živinicama, Puračiću, Gornjoj Tuzli.¹⁰ U halku su, pored običnih džematlija, masovno ulazili i učenici i studenti, te akademski obrazovani ljudi, a i skoro svi imami su bili simpatizeri halke.¹¹ Najveći broj imama je prošao put od toga da zavidi šejhu na popularnosti i postignutom rezultatu do osjećaja sreće i zahvalnosti Allahu na stanju obnove vjerskog života, zikir halki u kojima su i sami učestvovali.

Imami su od rukovodstva Islamske zajednice, tačnije muftije tuzlanskog Hafiza Husein ef. Mujića, upozoravani da se ne druže sa šejh Mehmedom, da mu ne pomažu u radu, a i lično je pozivao Šejha da ga posjeti kako bi mu skrenuo pažnju da to ne radi. Nije imao nadležnosti da mu kao muftija tuzlanski zabrani rad, jer je Šejh formalno djelovao unutar Islamske zajednice Srbije. Za ove pozive muftije Mujića u narodu je ostala upamćena izreka šejha Mehmeda: "Što sam dalji od tebe, bliži sam dragom Allahu." Ovo čitalac ne bi trebalo da shvati pogrešno. Na jednoj strani, radilo se o strahu od režima koji se duboko infiltrirao u život hafiza Mujića, pa su i njegovi stavovi ponekad bili posljedica tih strahova od režima. Podsjetimo se: to se dešavalo u vrijeme Sarajevskog procesa, u

vrijeme kada su kružile izjave očevidaca da je dr. Ahmed Smajlović otrovan čajem, a zatim zadavljen od pripadnika SDB itd. S druge strane, Mujić je time želio da sačuva Šejha kao mladog i svjesnog, dobro odgojenog pripadniku dina, koji je jasno znao da nema ništa preče od dina i da su na tom putu sretni oni koji postignu šehadet. Za takve, strah ne postoji niti ga može spriječiti u časnom izvršavanju dinskih obaveza.

Djelovanje Ahmed ef. Mešića bilo je jako značajno i korisno za oživljavanje i formiranje halke u Tuzli. Svoje veliko iskustvo sa Visočkom tekijom u držanju dersova iz Mesneviye od Mevlana Džemaludin Rumija (u periodu 1972. – 1976.), uspio je realizirati tek 1990. i pokazati u Tuzli održavanjem sedmičnih dersova iz Mesneviye, najprije u džamiji (Šarena i Jalska džamija), a kasnije u Mejdanskoj tekiji, koju je otvorio zajedno sa svojim dervišima, a u saradnji sa Odborom IZ Tuzla.¹² Uz dersove je redovno održavao i zikir po nakšibendijskom usulu sve do svog preseljenja, 25. oktobra 1994. godine.

NEKA SJEĆANJA NA ŠEJHA HADŽI MEHMED-EFENDIJU HAFIZOVIĆA

Među učenim ljudima na tuzlanskoj regiji koji su dali poseban doprinos odbrani države, izgradnji slobodnog društva, jačanju i izgradnji moralnih ličnosti pojedinaca, afirmaciji vrijednosti islama, borbi protiv nepoželjnog ponašanja čovjeka, na relativno visokom mjestu vrednovanja nalazi se i šejh hadži Mehmed efendija Hafizović.¹³

10 U halki su bili simpatizeri, derviši iz mnogih mjesta širom Bosne i Hercegovine. Iz Gračanice su šejha posjećivali: Hazim Vikalo, Mehmed Ahmedbegović (kasnije šehid i "Zlatni ljiljan"), Ahmed Spahić i drugi; iz Brčkog dr. Mevludin Hasanović – naučnik svjetskog nivoa, iz Goražda, Sarajeva, Mostara; iz Banovića šejh hafiz Mirsad Mrahorović, koji danas predvodi halku i postiže značajne rezultate...

11 Ruvejd Jahić, "Tekija na Buni", u knjizi: E. Kravić, *Riječ imama i šejha šehida Mehmed-efendije Hafizovića*, str. 32.

12 Izet Zikri Pajević, "O prevodiocu na bosanski jezik", u *Knjizi Istine o Tesavufu*, str.336-337.

13 Hadži Mehmed efendija Hafizović je rođen 1957. godine u selu Potočari kod Srebrenice. Osnovnu školu je završio u Srebrenici, potom upisuje i završava Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu. Radio je kao imam, hatib i mualim u Malom Zvorniku. Bio je derviš, pripadnik nakšibendijskog tarikata, postigavši zvanje šejha. Sa svojim džematom dočekao je raspad Jugoslavije, početak rata i agresiju na Bosnu i Hercegovinu. Skupa sa džematlijama trpio je prijetnje, pritiske i progone velikosrpskih nacionalista, zbog čega je, na kraju, morao napustiti

To je bio čovjek, koji je u susretu sa drugim ljudima ostavljao vrlo snažne utiske i ostajao im u nezaboravnom sjećanju. Njegovе izgovorene riječi ili upute također su pamćene i vrlo rado prepričavane. Za ovu priliku navest ću neka sjećanja poznanika, koja sam bilježio ili sam ih dobro zapamtio.

Na proklanjanju džamije u Miljanovicima, 1989. godine, jedan džematlia se zadesio prvi put u društvu rahmetli Šejha.¹⁴ Na tom sijelu je, između ostalog, saznao da Šejh ima vrlo skromnu platu na dužnosti imama koju je obavljao u Malom Zvorniku. Zato ga je i iznenadilo vedro raspoloženje i veselo lice tog čovjeka – *“kao da je sav dunjaluk njegov”*. Zapamtio je lijep i prijatan govor kojim je Šajh zaokupljao pažnju svih prisutnih na tom skupu – bez obzira na sve nedaće kroz koje je prolazio, pa i na tu malu plaću...

Tarik Arapčić je svoj utisak sa hutbe u Jalskoj džamiji ratne 1992. godine, koju je šejh držao bez pripremljena pisanog materijala, iskazao samo jednom rečenicom: *“Čovječe, on sipa, a svaka izgovorena u srce ulazi. Svi smo bili oduševljeni.”*

Muftija tuzlanski Vahid efendija Fazlović volio je reći da *“Šejh Mehmed u razgovoru sa bilo kim nikoga nije ostavio ravnodušnim”* – što, ustvari, i jeste odlika savršenog muršida (op.a.).

Mehmed Pargan, novinar, književnik i suborac šejha Hafizovića, zabilježio je sljedeće impresije: *“Nama koji smo gledali Drinu preko okupiranih teritorija, kao u generacij-*

Komandant 1. muslimanske podrinjske brigade Bekir Mekanić sa Šejhom

*ski imperativ, šejh Mehmed ef. Hafizović bio je svjetlo koje je obasjavalo put i bio je snaga kojom smo taj put savladavali. Na tom autoritetu moglo bi počivati postojanje čitavog jednog naroda – toliko je bilo skoncentrisano vjere, ljubavi i znanja u toj ličnosti. Putujući svijetom, upoznao sam mnoge ljude koji su ga poznavali. Svi su imali isti izraz lica kada bih spomenuo Šejha. To je izraz blažene fasciniranosti, opčinjenosti njegovom pojavom. Imao sam sreću da ga sretmem još kao dječak, kada je kao mladi imam bio gost u kući mojih roditelja. Sve ono poslije što sam čuo o njemu čini ga jednim od najposebnijih ljudi koje sam sreo u životu.”*¹⁵

“Kao imam i šejh, rahmetli Mehmed-efendija se odlikovao nizom svojstava koja su ga, kao ličnost od šerijata i tarikata, vidno krasila” – zapisao je dr. Sead ef. Seljubac. *“Uvijek je bio vedra i nasmijana lica. S tim izrazom se upoznavao s ljudima, takav je s njima vo-*

mjesto službovanja. Preko Mađarske, dospio je u Hrvatsku, gdje je neko vrijeme djelovao među bošnjačkim muhadžirima. Potom se vratio u Bosnu i Hercegovinu i stupio u redove Armije Republike Bosne i Hercegovine, odnosno u novoformiranu Prvu podrinjsku muslimansku brigadu. U toj brigadi, koja je bila sastavljena od boraca iz Podrinja, osnovao je proslavljenu jedinicu “Šejh Hasan Kaimija”, čiji su pripadnici bili privrženi poštivanju islamskih načela i propisa. Obavljao je i dužnost pomoćnika komandanta brigade za moral i vjerska pitanja. Na Ahiret je preselio i život za Bosnu i Hercegovinu položio 2. 5. 1994. godine, u jednoj od akcija na kladanjskom bojištu. Posthumno mu je dodijeljeno najviše vojničko ratno priznanje “Zlatni ljljan”.

14 Bio je to Hadžić Vehid iz G. Petrovica, inače, amidža autora ovoga rada, koji mu je i prenio ove utiske. Autorova majka je voljela reći: *“Kako sam upoznala šejha Mehmeda, više sam zavoljela njega i njegovu porodicu nego li braću rođenu.”*

15 Damir Hadžić, “Godišnjica pogibije šejha Mehmeda ef. Hafizovića: Snaga i svjetlo koje je obasjavalo put ka Drini”, magazin Stav, 7. 5. 2021. godine, str. 40. (dostupno i na web-adresi: <https://stav.ba/vijest/sejh-mehmed-ef-hafizovic-snaga-i-svjetlo-koje-je-obasjavalo-put-ka-drini/2165> /zadnji pristup: 1. 9. 2021./).

dio plodonosne razgovore, a sa osmijehom se i rastajao. Vedrog lica je spušten u svoj kabur, a takvog će, vjerujemo, i pred Rabba izaći. Ta vedrina je plijenila ljude i ostavljala kod njih prijatan osjećaj.”¹⁶

Šejh Halil Brzina volio je reći da je Šejh Mehmed bio nadaren organizacijskim sposobnostima, te da je ulazio u srca ljudi i tako sa tim sposobnostima plijenio ljude i postizao Allahovom voljom zavidne rezultate.

VRIJEDNOSTI NA KOJE JE UKAZIVAO ŠEJH MEHMED EF. HAFIZOVIĆ

Kao što je rečeno, u svakoj prilici, šejh Mehmed je u susretu sa ljudima ostavljao poseban utisak na njih. I sam je želio da se to primijeti, da se zapamti, da se osjeti da je to rezultat islamskog odgoja, edeba, Poslanikove (a.s.) škole, njegovog odnosa i odgoja ashaba. Često je upućivao na njihovo međusobno poštovanje i na lijepo ponašanje, a za primjer navodio, između ostalog i čuveni razgovor Ebu Bekira i Hazreti Alije kad su se susreli pred vratima Alejhisselamove kuće i našli se u nedoumici ko će prvi otvoriti Poslanikova vrata.¹⁷

Vrijednosti koje je Šejh Mehmed najviše cijenio, požrtvovano izgrađivao i štitio, teško je vrednovati po važnosti, ali bi se mogle navesti ovim redoslijedom: ljudski život, čast i dostojanstvo zajedno sa čistotom duše, koja se ogleda u lijepom ponašanju, visokom moralnom odnosu, bogobojaznosti i prakticiranju u djelu svih Božijih uputstava čovjeku, od poštivanja svega što je Bog stvorio i svakog živog bića do požrtvovanja i vlastitog života u zaštiti tih vrijednosti.¹⁸

O iskrenoj borbi u odbrani države i Allahovoj nagradi prema svakom borcu, svoj stav Šejh Mehmed Hafizović iznio je i prilikom jedne ratne, ramazanske posjete poznatom “HAP vodu” (proslavljenj izviđačko-diverzantskoj jedinici 206. viteške zborničke brigade). Kako bilježi Almasa Hadžić, jedan od boraca pitao je Šejha: *“...a šta ako on nekad i ‘cvrkne koju’, hoće li kod Allaha biti ‘bar malo pribran’.* Šejh se pravi da nije čuo, blago se osmijehuje, pa nastavi priču o Allahovoj nagradi svima koji se bore za svoju državu, za svoju vjeru, za svoj topak, pa doda još da je malo boraca kakvi su oni iz Hap voda. – *Nismo samo mi što klanjamo i postimo mudžahidi, svi koji se iskreno bore za državu, za ovu*

16 Sead Seljubac, Mehmed-efendija Hafizović, Imam i šejh. Sintaza šerijata i tarikata. – Rad izložen 2014. godine, u okviru kulturno-vjerske manifestacije “Dani Hasana Kaimije”.

17 Ta islamska pripovijest govori kako su jednoga dana hazreti Ebu Bekr (r.a.) i hazreti Alija (r.a.), pošli da obidu Pejgambera i kako su se susreli pred Njegovom kućom. Da bi riješili nedoumicu ko će prvi na Poslanikova vrata, Hazreti Alija je predložio: “Hajde ti prvi, Ebu Bekre, jer za tebe je Alejhisselam rekao: ‘Kada bi stavili vjeru Ebu Bekra na jedan tas vage, a vjeru cijelog mog ummeta na drugi tas vage, prevagnula bi snaga vjere Ebu Bekra.’” Hazreti Ebu-Bekr (r.a.), se okrenuo hazreti Aliji, r.a., rekavši: “Hajde ti prvi, jer za tebe je Alejhisselam rekao: ‘Ko hoće da vidi Jusuf-pejgambera, Musa-a, a.s., Haruna, a.s., Ejuba, a.s., Davuda, a.s., Sulejman-pejgambera – neka pogleda u hazreti Aliju.’ I ja pred tebe, o hazreti Alija, ne smijem proći.” Hazreti Alija, r.a., se ponovo okreće Ebu Bekru i kaže: “Za tebe je Resulullah rekao da poslije Pejgambera Sunce nije boljeg čovjeka ogrijalo od tebe, o Ebu Bekre, i ja pred tebe ne smijem proći, hajde ti prvi udi.” Ebu Bekr, r. a., se okreće hazreti Aliji, r.a., i kaže: “Za tebe je Poslanik rekao da si mu brat i na dunjaluku i na Ahiretu, pa hajde ti, Alija, prvi, jer ja ispred tebe ne smijem proći.” Tada melek Džibril dolazi u kuću Resulullaha i kaže: “Izadi, ja Resulullah, da vidiš kako se vole tvoji ashabi i sa koliko pažnje i ljubavi jedan prema drugome prilaze!” (Edib Kravić, Riječ imama i šejha Mehmed-efendije Hafizovića (vazovi, dersovi, hutbe), Medžlis Islamske zajednice Zvornik, 2009., str. 264-265.)

18 Brinući o zaštiti života boraca Armije Republike Bosne i Hercegovine, šejh Mehmed. ef. Hafizović često je zahtijevao od komande da se ne izvode akcije zbog nekog nebitnog položaja, jer vredniji je život borca od bilo koje zabačene lokacije. Posebno su mu teško padale akcije čija je pozadina bila da se neka komanda malo opravda kao uspješna i prikrije eventualnim uspjehom prethodna loša ponašanja.

našu lijepu Bosnu, mudžahidi su. Allah će pomoći iskrenim borcima... – kazuje šejh.¹⁹

Duboko svjestan svoje uloge, Šejh ef. Hafizović je zastupao nekoliko ključnih teza: da je tesavvuf temeljna težnja ljudske duše i da nužno treba biti sastavnim dijelom svake ispravne da've; da nije ispravno svu tesavvufsku tradiciju prihvatiti bez kriterija, tako da je neke sastavne dijelove te tradicije uopće, a i tradicije nakšibendijskog tarikata posebno, vagao kriterijem prihvatljivosti ili neprihvatljivosti po slovu Kur'ana i Sunneta; da bez korištenja sufijaskog iskustva nismo u stanju izliječiti mnoge duševne bolesti koje je iznjedrilo tok života i priroda vremena; da odgovore na mnoga svakodnevna pitanja vjerske prakse tražimo kod stručnjaka fikha; da je početni korak ka popravljaju stanja našeg naroda obezbjeđenje one kategorije Pejgamberovih nasljednika, koji će znati odgovarati i zadovoljiti vjerske i duhovne potrebe ljudi; da nema dostojnog Pejgamberovog nasljednika u tom pogledu bez ljudi koji će u sebi objedinjavati kvalitete ilma, amela i srčanog hala, koje je i sam imao.²⁰

Često je znao citirati ajet u kojem Uzvišeni Allah, govoreći o duši, kaže: *"Uspjeće samo onaj ko je očisti, a biće izgubljen onaj koji je na stranputicu odvodi!"* (Kur'an, sura Eš-Šems, 9:10)

Šejh Mehmed-ef. je svoje učenike podučavao da *Put ka Allahu* podrazumijeva savjesno i mudro izvršavanje Allahovih *emrova*. Onaj ko ne poznaje *usul* tog Puta i njegov cilj, propustit će mnoge Božije *emrove*. Alejhisselam kaže: *"Robuj Allahu kao da Ga vidiš jer ako ne vidiš ti Njega vidi On tebe!"*²¹

Šejh Hadži Mehmed-efendija Hafizović

Šejh Mehmed-ef. je bio jedan od živih primjera, podučavanja živom riječju. Knjiga može mnogo pomoći da čovjek dođe do znanja, ali je živi primjer nezamjenjiv. Bitna je, dakle, čovjekova moć da uči, koju mu je Uzvišeni podario, a zatim i kretanje ispravnim putem u svjetlu dobijenog znanja...²²

Njegove upute i njegovu živu riječ, osim običnih ljudi, uvažavale su i cijenile mnoge političke, vjerske, vojne i druge obrazovane ličnosti tuzlanske regije. Neposredno prije agresije, bio je vrlo aktivan u vjerskom životu na pojedinim lokalitetima (G. Tuzla, Tuzla, Kušlat, Sapna, Kalesija i dr.), održavao i predvodio određene ibadete – prinošenje kurbana, zikrove, nafile i dove, sve u cilju, kako se vjerovalo, zaštite ovih prostora.²³

Agresija na Bosnu i Hercegovinu zatekla ga je na dužnosti imama u Malom Zvorniku. Više od mjesec dana nakon izbijanja neprijateljstva ostao je sa svojim džematom ili – kako drugi zapisashe – bar s onim što je od tog džemata ostalo, gledajući sa druge strane Drine stradanja Bošnjaka Podrinja i Zvor-

19 Almasa Hadžić, "Sjećanja: Ratni iftarski zijafeti u Hap vodu. Šejh Mehmedove hurme i Aljina čorba od dvije riblje konzerve skuhanu u deset litara vode", Dnevni Avaz, <https://avaz.ba/vijesti teme/384380/sejh-mehmedove-hurme-i-aljina-corba-od-dvije-riblje-konzerve-skuhanu-u-10-litara-vode> (posljednji pristup: 19. 9. 2021.).

20 Dr. Sead Seljubac, *nav. rad.*

21 U ovoj formi hadis prenosi Ebu Neim u djelu El-Hil'je; hadis je hasen, a nalazi se u oba Sahiha.

22 Dr. Sead Seljubac, *nav. rad.*

23 Šejh hadži hafiz Halid ef. Hadžimulić je sa prijateljima hafizima, učenjem Kur'ana, pješice oko Sarajeva na taj način zaštitio Sarajevo. Manje je poznato da je hafiz Nukić iz Poljica kod Lukavca i dobar prijatelj šejh Mehmeda isto uradio za Poljice.

nika. *"Kada je postalo već nepodnošljivo i kada je zaprijetila opasnost direktno po njegov život i život njegove porodice kroz prozor je uspio izmaknuti svojim progoniteljima."*²⁴ Među posljednjima iz džemata uspio se, preko Srbije, prebaciti u Mađarsku, a odatle, nakon kratkog vremena, preći u Hrvatsku. Odmah se angažovao *"na radu sa muhadžirima, redovno održavajući vezu sa Bosnom."*²⁵ Nedugo potom, vratio se u Bosnu i Hercegovinu i stupio u redove njenih branilaca.

Prije povratka imao je mnogo lijepih ponuda – "lijepih" sa aspekta dunjalučkog života – da ide u Njemačku, Ameriku ili Tursku, da tamo radi i pomaže, organizuje pomoć muslimanima Bosne i slično. Naravno, sve to je ef. Hafizović odbio. Kao jedino usmjerenje imao je u svijesti svoj vjerski i patriotski zadatak. Po njegovom shvatanju patriotizma, to je podrazumijevalo uzeti lično učešće u odbrani Bosne i Hercegovine od agresora sa svojim muridima i drugim patriotima.

Čim se vratio u Bosnu, stavio se na čelo jedinice "Šejh Hasan Kaimija" koja je formirana u junu 1993. godine. U samom početku ta je jedinica imala svega dvanaestak vojnika, da bi do kraja 1995. godine narasla na njih stotinu i više. Oni koji su htjeli da se bore u toj jedinici, trebali su da iskažu želju da nauče kur'ansko pismo i da se vladaju po principima i pravilima Božije upute.²⁶ Jedinica je, zahvaljujući hrabrosti njenih pripadnika, ali i zbog njihovog skromnog ponašanja i držanja, bila uvijek rado dočekivana i prihvatana

u svakoj sredini. Dolazak ove jedinice na položaje, dizao je moral i unaprijed budio nadu u vojnički uspjeh. Šest njenih pripadnika poginulo je u borbama za odbranu Republike Bosne i Hercegovine, a među prvim a i njen osnivač i njen komandir, šejh Mehmed, kao i njegov zamjenik i četrdeseti derviš Munib ef. Memić iz Kamenice, zatim Ševal Vuković iz Poljica kod Lukavca, te Mirza Topalović i Hasanović Edin...²⁷

Kada su mnogi "neupućeni" ljudi, borci Armije Republike Bosne i Hercegovine, davali svojim jedinicama imena poput: "Akrepi", "Lavovi", "Tigrovi", "Vukovi", "Ose", "Labudovi", kao i razne druge nazive – šejh Hadži Mehmed efendija Hafizović svojoj jedinici dao je ime "Šejh Hasan Kaimi", ime proslavljenog sufijskog velikana i borca protiv nepravdi iz 17. stoljeća, čije turbe danas stoji nadomak Zvornika.²⁸

Od nekih duhovno prosvijećenijih osoba čuo sam kazivanje da se prostor Zvornika i Podrinja "tretira" kao zona čuvenoga šejha Kaimije, slično kao što su Mostar i Buna smatraju zonom čuvenoga Šejh Juje, a Vakuf i Prusac zonom Šejh Ajvaz dede – jednako kao što i svaki drugi prostor u Bosni i Hercegovini ima svoje duhovne velikane.

Zato u nastavku želim iskazati neka vlastita zapažanja o odnosu Šejha Hadži Mehmed ef. Hafiovića, prema pripadnicima te svoje jedinice, na koju je bio veoma ponosan.²⁹ Prije toga, citirat ću njegove riječi, koje

24 M. Omerdić, Imami šehidi – monografija, Udruženje ilmije Islamske zajednice BiH, Sarajevo, 2005., str.39.

25 "Sjećanje na šehida Mehmed ef. Hafizovića", web: http://www.ha-mim.net/Life_Style-detail/sjecanje-na-sehida-mehmeda-ef-hafizovica/ (06. 05. 2013.), posljednji pristup ostvaren: 19. 9. 2021.

26 Muhamed Redžić, *Naš šejh Mehmed*, u knjizi: E. Kravić, isto, str. 53.

27 E. Kravić u navedenoj knjizi navodi još pet derviša šejh Mehmeda, koji su postigli šehadet: Sead Rizvić, Ahmet Mahmutović, Muhamed Hublić, Edin Redžić, Esad Pajević i Muhiba Muhamed Helać, tako da je jedanaest pripadnika halke Šejh Mehmeda dalo život u odbrani od agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu.

28 Šejh Hasan Kaimija, sufijski učenjak, intelektualac i pjesnik, živio je u 17. stoljeću. Bio je rodom Sarajlija, proćelnik Hadži Sinanove tekije, pjesnik na turskom i bosanskom jeziku. Pripadao je kaderijskom i halvetijskom tarikatu, a bio je i osnivač ženske derviške sljedbe badžijanija. Po narodnoj tradiciji, stupio je u vodstvo pobune osiromašenih seljaka i gradskoga življa protiv korumpiranih predstavnika vlasti (1682.), zbog čega je, po kazni, protjeran u Zvornik. Tu je i preselio na Ahiret (1692.), te je ukopan na Kula-gradu, gdje mu i danas stoji turbe.

29 O stanju i vrijednosti te jedinice, šejh Mehmed ef. Hafizović je posebno informisao kada je posjetio auto-

je približio Šejh Edib Kravić: *“Za razliku od drugih jedinica, poštovana braćo, ja vas mogu izvijestiti da ja nemam problema u izvođenju borbenih dejstava sa svojim borbama, sa svojom braćom, kako se susreću u drugim jedinicama, s otkazivanjem položaja, otkazivanjem poslušnosti, bježanjem i izbjegavanjem, ovde toga nema. Ja imam jedan drugi problem, koji mi se desio juče, koji je mene rasplakao, da imam borce koje sam rasporedio na položaj da ne mogu ići u akciju, da moraju ostati na položaju, da imam borce koji su plakali juče kao mala djeca, čak su i mene rasplakali, tako mi Allaha, jer hoće i oni u akciju.”*³⁰

Dakle, Šejh ef. Hafizović je bio uvjeren da ima jedinicu odgojenu, obrazovanu, borbeno duhovno pripremljenu za sve zadatke koji su se pred nju postavljali. Zato njegov višegodišnji rad sa pripadnicima te jedinice zaslužuje svako poštovanje i trajno sjećanje. Dodjelom Povelje za životno djelo **šejhu** Hafizoviću na manifestaciji “Dani Hasana Kaimije” 2014. godine, to je na neki način i simbolično iskazano.³¹

Na svom ovodunjalučkom životnom putu (pa i ratnom) Šejh Hafizović se pridržavao Allahovog i Poslanikovog uputstva, koje je često spominjao: *“Više vjerujem Allahu i Poslaniku nego li sebi samom!”*³² Držao se i uputstva iz ajeta u kojem se kaže da su *“Allah i Poslanik preči od imetka porodice i svega drugoga ovodunjalučkoga.”* Allah dž. š. u Kur'anu kaže: *“Vjerovjesnik treba da bude preči vjernicima nego oni sami sebi...”* (El-Ahzab, 6). O tome u sahih-hadisima stoji i ovo: *“Tako mi Onoga u Čijoj ruci je moja duša, ni jedan od*

vas neće vjerovati sve dok mu ja ne budem draži od njega samog, njegovog imetka, njegove djece i svih ljudi.” U istome duhu je i poznata izreka Dželaludin Rumija *“da život bez ljubavi nije vrijedan spomena”*,³³ kao i jedna naša bosanska pjesma u stihu: *“Život bez ljubavi – to je samo tuga.”*

Svakako da ovakvim pristupom dolazimo do saznanja da je Šejh Hafizović žudio za Allahom i Poslanikom doslovno kao što stihovi poznatih i njegovih omiljenih sufijskih ilahija i kasida govore: *“Zašto ječiš moj dolape...”* i *“Srce moje tužno je...”*

Šejhov punac, rahmetli Kasim Đihić je kazivao da je sanjao na oko mjesec dana prije Šejhovog preseljenja na Ahiret, kako Šejh Hasan Kaimija drži džube koje oblači Šejh Mehmed, nakon čega ga je uzeo za ruku i poveo. Ovaj san je uspio ispričati i rahmetli Šejhu, koji mu je samo rekao da je to dobar san. I od drugih produhovljenih ljudi moglo se čuti kako Šejh Hafizović predvodi ogroman prelijep džemat šehida u duhovnoj zoni Šejha Hasana Kaimije, sa njima duhovno posjećuje i naše zikir-halke – što se, u simboličnom smislu može shvatiti da je s nama u onim momentima kad se iskreno približavamo Uzvišenom Allahu.

Ovom bi radu svakako dodao i dio iz recenzije prof. dr. Ahmeda Hatunića, u kojem kaže: *“U hutbama i predavanjima, vezanim za vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu i njenu odbranu, vidljiva je konstruktivna i politična patriotska komponenta iskazana jezikom osvjedočenog borca za domovinu koji je svoja uvjerenja na kraju krunisao šehidskom*

ra ovog rada u Tuzli, 29. 04. 1994. g. – u prostorijama Okruga, ali i na džumi, u ratnoj školi, tekiji, džamiji, mesdžidu, odnosno zemunici na ratnom položaju.

30 E. Kravić, Riječ imama i šejha Mehmed-efendije Hafizovića, str. 281.

31 To je autor ovoga rada i javno istakao na spomenutoj manifestaciji

32 Vrlo često u svojim vazovima Šejh je izgovarao ovu tvrdnju, koko bi nam skrenuo pažnju na apsolutnu pravu istinu, a to je ono što je Allah uzvišeni objavio preko svoga Poslanika – čovjek je grešno biće i može pogriješiti – i vrlo često je izgovarao: *“Ja Rabi, ti sve pravo radiš, ali ja neke stvari pogrešno vidim...”*

33 Aşk je voda života. Hazreti Mevlana veli: *“Život bez aška koji prođe, ne smatraj da je išta važno, ašk je sama voda života, srcem i dušom prihvati ga snažno”*. Više o tome: Samir Beglerbegović, *“Crte iz života Hadži šejha Fejzulaha efendije Hadžibajrića”*, *Znakovi vremena*, Vol. 7, br. 25, Sarajevo, 2004., str. 19.

smrću na braniku vjere, pravde toliko željene slobode. Stoga te riječi obojene patriotizmom kasnije dobijaju još veću puninu i značaj jer su kazane iskreno a dokazane vlastitim primjerom na ratnom putu 1. muslimanske-podrinjske brigade. (...) Bosna i Hercegovina, Islamska zajednica i sufijski pokret njegovom smrću izgubili su jednog od svojih najboljih ljudi. Zbog samoga djela rahmetli šejha Hafizovića, njegovog pristupa ljudima kao i bremenitosti vremena u kojem je živio.”³⁴

Najveće ratno priznanje “Zlatni ljiljan”, posthumno je dodijeljeno majoru Šejh Hadži Mehmed-efendiji Hafizoviću 1996. godine. Posthumno mu je dodijeljena i već spomenuta, Povelja za životno djelo “Hasan Kaimija”, 2014. godine.

Rad ću završiti poznatom izrekom Šejh Juje: “da nije ljubavi prema domovini, ona bi propala.”³⁵ Ova mnogo puta potvrđena istina odnosi se i na shvatanje patriotizma Šejha Mehmed-efendije Hafizovića.

Zaključak

Šejhovi u Bosnu dolaze sa Sultan Mehmedom Fatihom i značajno utiču na promjene u ovoj zemlji. Tako su izgrađeni mnogi centri, uspostavljene duhovne zone koje se i danas prepoznaju kroz razna dovišta i vjerska okupljanja.³⁶ Šejhovi su u svom životnom putu prolazili kroz razna iskušenja, a mnogi su doživljavali i najveću represiju i torture – do progona i gubitaka života.

Šejh Hadži Mehmed efendija Hafizović na put tarikata se opredijelio u periodu zabrane rada tarikata, kada su tekije bile zatvorene. Na svom životnom putu prošao je razna isku-

šenja od omalovažavanja, vrijeđanja, hapšenja – do ugrožavanja života, kako ličnog tako i života svojih najmilijih za vrijeme boravka u Malom Zvorniku (kada je već uveliko trajala agresija Srbije i Crne Gore na međunarodno priznatu Republiku Bosnu i Hercegovinu). Naravno, u istom ovom periodu doživljavao je i lijepe trenutke – od običnih vjernika do mnogih kolega koji su ga poštovali i željeli vidjeti u svom džematu. Veoma često je volio reći “Sve je nula, samo je Allah jedan – kol’ko sreće toľ’ko i nesreće.”

Šejh Hadži Mehmed-efendija Hafizović se odlikovao nizom svojstava koja su ga, kao ličnost od šerijata i tarikata, vidno krasila. Uvijek je bio vedra i nasmijana lica. S tim izrazom se upoznavao s ljudima, takav je s njima vodio plodonosne razgovore, a sa osmijehom se i rastajao. Vedrog lica je spušten u svoj kabur, a takvog će, vjerujemo, i pred Rabba izaći. Ta vedrina je plijenila ljude i ostavljala kod njih prijatan osjećaj.

SUMMARY ON DERVISH RINGS IN THE WIDER TUZLA AREA – MEMORIES ON THE ACTIVITY OF SHEIKH HADŽI MEHMED EFENDI HAFIZOVIĆ

The sheikhs first arrived in Bosnia with Sultan Mehmed Fatih and significantly influenced the changes in this country. Thus, many centers were built, spiritual zones were established that are still recognized today as sites of pilgrimage and religious gatherings.³⁷ The Sheikhs faced many temptations during their lives, and many experienced the great

34 Iz recenzije A. Hatunić, u: E. Kravić, citirano djelo, str.337.

35 Hazim Šabanović, Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima, Sarajevo, 1973., str.n 396.

36 U maju imamo tradicionalni Mevlud na Buni – duhovnoj zoni Šejh Juje, u junu Dane Ajvatovica na području Travničkog muftiluka – u duhovnoj zoni Ajvaz dede i Ilhamije, a također i Dane Kaimije u Zvorniku, Tuzlanski muftiluk; u julu dovište u Karićima i na Lastavici Zenički muftiluk, te Musala u Kamengradu – Bihački muftiluk, u avgustu manifestaciju Igman i Mevlud u Živčićima – što je duhovna zona šejh Husejn babe Bosnevića.

37 In May we have the traditional Mawlad on the Buna River – in the spiritual zone of the Sheikh Juja. In June the Ajvatovica gatherings in the Travnik mufti area – in the spiritual zone of Ajvaz Dedo and Ilhamija, as well as Dedo Kaimija in Zvornik – Tuzla mufti area. In July the pilgrimage in Karići and Lastavica, Zenica mufti area, as well as the Musala in Kamengrad – Bihać mufti area. In August there is the Igman manifestation and Mawlad in Živčići, which is in the spiritual area of sheikh Husein Babo Bosnevi.

test repression and torture – many were persecuted and lost their lives. Sheikh Hadži Mehmed Efendi Hafizović decided upon the path of Tariqa during the period when such things were forbidden, and when Tekkes were being closed. During his life he faced many temptations, from belittling, insulting, arresting, to mortal dangers. He was personally threatened this way, as was his family and loved ones during their stay in Mali Zvornik (during the aggression of Serbia and Montenegro on the internationally recognized Republic of Bosnia and Herzegovina). Naturally, there were beautiful moments which he experienced in this period as well – from ordinary believers to many colleagues who res-

pected him and wanted to see him in their congregation. Very often he liked to say: "Everything is a zero, but Allah is a one – the same amount of fortune and misfortune befall us. " Sheikh Hadži Mehmed Efendi Hafizović distinguished himself by a number of qualities that adorned him as a person of sharia and tariqa. He was always cheerful and smiling. He got to know people with that expression, had fruitful conversations with them, and he parted with a smile. He was lowered into the grave with a bright expression on his face, and we believe he will meet his Lord the same way. That serenity captivated people and left them with a pleasant feeling.

